

Organizační formy výuky

Design vzdělávacího procesu

Duben 2019

Co je obsahem

- Co je organizační forma výuky
- Vymezení a popis jednotlivých organizačních forem
- Klady a nedostatky
- Téma vs organizační forma výuky

Organizační forma výuky

- Uspořádání celého vyučovacího procesu (složky a vzájemné vazby v čase a prostoru)
- Každá z organizačních forem vytváří vztahy mezi žákem, vyučujícím, obsahem a prostředky vzdělávání
- Má vnitřní strukturu
- Ovlivňuje např. výběr metod výuky

Organizační formy výuky

Podle vztahu k osobnosti žáka/studujícího	Individuální / skupinová / hromadná / <u>individualizovaná</u>
Podle charakteru výukového prostředí	ve třídě / v odborné učebně / v laboratoři / exkurze / výuka v knihovně / domácí úkol
Podle délky trvání	vyučovací hodina / zkrácená výuková jednotka / dvouhodinová výuková jednotka / vysokoškolská lekce / seminář / speciální kurz apod.

Pohled do historie

- Od individuální formy k projektové výuce

Organizační formy výuky - členění

- a) Individuální výuka
- b) Hromadná (frontální) výuka
- c) Individualizovaná výuka
- d) Projektová výuka
- e) Skupinová a kooperativní výuka
- f) Týmová výuka
- g) Otevřené vyučování

(Jedná se o jeden z několika možných přístupů k členění)

1. Individuální forma výuky

2. Vzájemné vyučování

Ad 1.

Trvalejší interakce **učitel – jeden žák** (při individuální i hromadné výuce)

- Pro běžnou výuku na ZŠ a SŠ spíše ojedinělá
  - např. doučování
- Pasáže individuální formy v běžné výuce
  - Při samostatné práci žáků
    - Učitel se věnuje „slabšímu“ žákovi individuálně
  - Při výkladu
    - Vysvětlování /odpovídání na dotazy jednotlivců
- Umělecké vzdělávání / Jazykové vzdělávání / Domácí vzdělávání / Autoškola

Ad 2.

- Tzv. Bell-Lancasterův systém
  - Pozice tzv. MONITORŮ (POMOCNÍKŮ) mezi žáky
  - Typické pro církevní školy (chudí žáci)

3. Hromadná (frontální) výuka

J. A. Komenský - vytvořil didaktický systém hromadného vyučování

Třída vytvořena podle stejného věku dětí

Probírána stejná látka, stejné úkoly ve stejném čase

Hlavní cíl: aby si žáci osvojili maximální rozsah poznatků

Učitel dominantní - řídí učební činnost všech žáků najednou

Orientace na poznávací procesy

Vysvětlování učitele

slovní působení učitele doplňováno zápisem na tabuli, prezentací, demonstrací obrazů a předváděním

Komunikace jednosměrně od učitele k žákům

Žáci pracují v určitých fázích také individuálně (tj. nemají formální kontakty s ostatními spolužáky)

Uspořádání učebny stanoveno zasedacím pořádkem, v popředí je místo pro učitele

Organizaci školního dne určuje rozvrh hodin - jedna vyučovací hodina, oddělená přestávkou, trvá obvykle 45 minut

3. Hromadná (frontální) výuka

- Při regulaci učebních činností žáků **učitel**:
  - 1. vytváří podmínky pro učení žáků
  - 2. seznamuje žáky s novým učivem
  - 3. umožňuje, aby si učivo upevnili a prohloubili,
  - 4. diagnostikuje (hodnotí) žáky a sebe, jak byl splněn stanovený cíl edukace
- Podle toho, která **etapa ve vyučovací hodině** převládá, se rozlišují hodiny:
  - **přípravy / osvojování / opakování / upevňování vědomostí / vytváření a upevňování dovedností / použití / ověřování a hodnocení (diagnostika)**
  - nejpoužívanější typ vyučovací hodiny = **kombinovaná hodina** (zahrnuje všechny předešlé etapy)

4. Individualizovaná forma výuky

Východiska:

- Od 19. století v reakci na nedostatky hromadné výuky (potlačení individuality žáka, samostatného myšlení, samostatné práce...)
- Ne vždy efektivní v době potřeby masového vzdělávání novověku

Principy:

- Zdůrazňuje didaktický princip **individuálního přístupu, vnitřní diferenciaci (cílů a metod)- PŘI ZACHOVÁNÍ frontální výuky**
- Pedagog Václav Příhoda (30. léta)
- Současnost:
  - zejména v tzv. alternativních školách (např. waldorfské, montessoriovské, daltonské, freinetovské a jenské)

Daltonská soustava (daltonský plán)

Nejběžnější typ individualizované formy výuky

- Zakladatelkou Helena Parkhurstová
- Alternativní / 1919 / USA
- Dnes nejpočetnější v Nizozemí

- Učitel v roli rádce
- Učivo je žákům „naservírováno“ k samostatnému studiu
- Měsíční smlouva mezi učitelem a žákem
  - Učivo v podobě dokonale rozpracovaného obsahu učební látky (učebních problémů)
  - Žák spolurozhoduje o učebním obsahu
- Žák si sám vyhledává informace a fixuje si je
- Převaha samostatná práce
- Značná žákova svoboda / cvičení v odpovědnosti, vůli, spoléhání na sebe sama, sebeovládání

Nedostatky daltonské soustavy

- Chybí systematické opakování a procvičování učiva
- Nesystematičnost získávání poznatků
- Idea učitele o žákově aktivitě a silné vůli
- ČR – několik škol např. v Brně (Asociace českých daltonských škol, 1996)

5. Samostatná práce žáků

- Žák získává vědomosti a dovednosti
  - vlastním úsilím
  - relativně nezávisle na pomoci jiných
  - s využitím problémového učení
  - rozvíjí samostatné, tvořivé a kritické myšlení
- **Čtyři úrovně samostatnosti**
  - Napodobující (opisování , překreslování)
  - Reprodukující (reprodukce textu)
  - Produkcující (řešení problémové úlohy, výrobek)
  - Přetvářející (objev originálního řešení úlohy)

Využití

- např. při pozorování různých jevů, při zobecňování dřívějších zkušeností žáků, při práci s textem, při používání vědomostí v praxi, při provádění experimentů a laboratorních prací a také při ověřování znalostí a dovedností v písemných pracích

Někdy pracují žáci samostatně i v případě, že byli formálně rozděleni do skupinek.

Výhody - samostatná práce - Nevýhody

- Realizace VLASTNÍCH myšlenek a plánů
- Zodpovědnost za svou práci
- Volby vlastního tempa práce (time management)
- Podpora diferenciacce třídy
- Respektovány specifické předpoklady jednotlivých žáků
- Malá (žádná) vzájemná spolupráce a komunikace
- Nepodporovány sociální vztahy ve třídě
- Nerozvíjeny formy sociálního učení ve třídě

Metody vedoucí k samostatnosti

1. Předběžné učební činnosti

- Výroba pomůcek / zjišťování potřebných údajů / návštěva knihovny ...

2. Cílené a soustavné pozorování předmětů a jevů

3. Práce žáka s dokumenty

- Čtení s porozuměním
- Informační gramotnost

6. Skupinová výuka

Třída rozdělena do menších skupin 3-5 žáků podle různých hledisek, např. podle druhu činnosti, obtížnosti činnosti, zájmu žáků, pracovního tempa, dovednosti spolupracovat apod.

Určující rysy:

- společná práce žáků v menších skupinách na řešení problémového učebního úkolu
- rozdělení práce jednotlivých žáků ve skupině (role, pozice)
- sdílení názorů, zkušeností a prožitků ve skupině,
- vzájemná pomoc / hodnocení práce členů skupiny,
- odpovědnost jednotlivých žáků za výsledky společné práce

Učitel poradce / pomocník

- podněcuje žáky ke spolupráci, někdy dokonce vyžaduje aktivitu žáků při formulování úloh

Učební úlohy:

- rozdílné svým obsahem a náročností
- umožňují spolupráci žáků

6. Skupinová výuka

Komunikace:

- probíhá mnohostranně – ve skupině a mezi skupinami a učitelem

Uspořádání třídy:

- flexibilní, umožňující konfiguraci pracovních míst žáků podle velikosti skupiny i charakteru úloh

Tvoření skupin: losem, direktivně, prostorově, žáci sami atd.

Homogenní skupiny (diferencované vzdělávání)

- Žáci přibližně stejné úrovně intelektu a vědomostí
- **Výhody a nevýhody:**

Heterogenní skupiny

- Žáci s různým prospěchem
- **Výhody a nevýhody:**

Srovnání

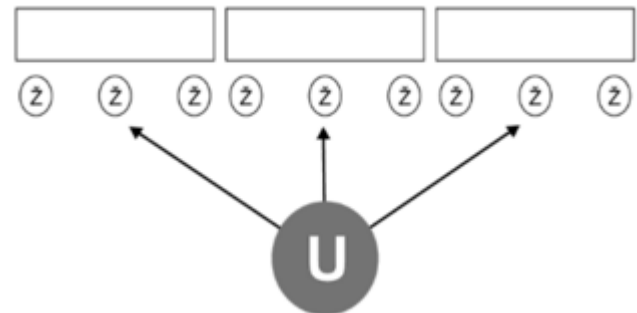
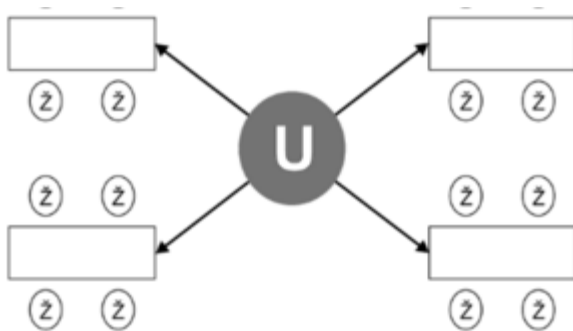
	Frontální výuka	Skupinová výuka
Činnost učitele		
Činnost žáků		
Učební úlohy		
Pedagogická komunikace		
Uspořádání třídy		

Skupinová výuka

Přednosti

Nevýhody

Uspořádání učebního prostoru pro skupinovou výuku

7. Kooperativní výuka

- Pojem používán jako synonymum ke skupinové výuce
  - Kasíková NE: skupinová práce se nemusí kooperativní výuce rovnat
- Kooperativní výuka:
  - Princip spolupráce při **dosahování cílů**
  - **Výsledky jedince podporovány činností celé třídy**
  - Skupina má prospěch z práce jednotlivce
  - Úspěch každého člena skupiny závisí na úspěchu všech členů
  - Spolupráce třída-učitel-žáci

8. Projektová výuka

- Definována různě
  - ...**organizační forma** výuky
  - ...**metoda** řešení komplexního problémového úkolu
- Charakteristický rys: **CÍL s konkrétním výstupem** (výrobek, řešení problému ...)
- Žáci s pomocí vyučujícího řeší určitý úkol (projekt), který vychází z praktických potřeb nebo je s praxí úzce spojený

Znaky projektu

- Vychází z potřeb a zájmů žáka
- Vychází z konkrétní a aktuální situace (i mimo školu)
- Interdisciplinární - **integrace tradičních předmětů**
- Podnik žáka
- Konkrétní produkt – výstup (prezentace žáků)
- Realizován zpravidla ve skupině (není nutné)
- Podpora místně zakotveného učení (komunita)

Typologie projektů

(podle J. Kratochvílové)

Hledisko třídění	Typy projektů
Navrhovatel projektu	<ul style="list-style-type: none"> • žákovské • uměle připravené • kombinace obou předchozích typů
Účel projektu	<ul style="list-style-type: none"> • problémové • konstruktivní • hodnotící • směřující k estetické zkušenosti • směřující k získání dovedností
Informační zdroj projektu	<ul style="list-style-type: none"> • volný (informační materiál si žák obstará sám) • vázaný (informační materiál je žákovi poskytnut) • kombinace obou typů
Délka projektů	<ul style="list-style-type: none"> • krátkodobé (mohou trvat dvě vyučovací hodiny nebo více vyučovacích hodin) • střednědobé (realizuje se v průběhu jednoho dne až dvou dnů) • dlouhodobé (tzv. projektové týdny, které se realizují zpravidla jednou za školní rok) • mimořádně dlouhodobý (několik týdnů nebo i měsíců); tyto projekty probíhají paralelně s výukou
Prostředí projektu	<ul style="list-style-type: none"> • školní • domácí • kombinace obou typů • mimoškolní
Počet zúčastněných na projektu	<ul style="list-style-type: none"> • individuální • společné (skupinové, třídní, ročníkové, mezitřídní, meziročníkové, celoškolní)
Způsob organizace projektu	<ul style="list-style-type: none"> • jednopředmětové • víceředmětové

Typologie projektů

(dle W. H. Kilpatricka)

- a) Projekty s cílem uskutečnit myšlenku nebo plán (např. stavba člunu)
  - **zamýšlení – plánování – provedení – posouzení**
- b) Projekty se záměrem najít zkušenost (estetický požitek)př. Poslech hudby)
- c) Projekty s cílem řešit intelektuální problém
- d) Projekty s cílem osvojit si předmět / znalosti / stupeň dovednosti

Základní kroky projektu

Realizace projektu podle W. H. Kilpatricka:

1. fáze: **zpracování záměru** projektu → smysl a cíle projektu
2. fáze: **zpracování plánu** → (žáky) do jednotlivých kroků (čas, místo, účast, pomůcky apod.)
3. fáze: **provedení projektu** → jsou však možné i určité korekce
4. fáze: **vyhodnocení projektu** → podílejí se společně vyučující i žáci

Tradiční – výuka – Projektová

- Výhody:
  - umožňuje systematické vzdělávání
  - organizace je jednoduchá
- Nevýhody:
  - neustálé hledání motivace
  - nepřihlížení k individuálním potřebám a zájmům žáků
- Výhody:
  - projekt motivem sám o sobě, přispívá k individualizaci výuky
  - žáci se učí spolupracovat, řešit problémy
  - rozvoj tvořivosti, vedení k odpovědnosti a toleranci
- Nevýhody:
  - časová náročnost

PROJEKTOVÁ výuka a žák

- Pozitiva
  - Individualita
  - Silná motivace k učení
  - Zodpovědnost
  - Samostatnost
  - Informační gramotnost
  - Řešení problémů
  - Konstruování poznání (práce s prekoncepty)
  - Organizační, řídicí a plánovací dovednosti
  - Spolupráce v týmu
  - Respekt
  - Tvořivost, aktivita, fantazie
- Negativa
  - Časová náročnost
  - Nedostatek potřebných kompetencí

Projektová výuka a učitel

- Pozitiva
  - Nová role – facilitátor, mentor, poradce
  - Vnímání dítěte jako celku
  - Změna myšlení o žácích
  - Rozšiřování vyučovacích strategií
  - Nové možnosti hodnocení, sebehodnocení
  - Organizační dovednosti
- Negativa
  - Časová náročnost na přípravu
  - Náročnost na hodnocení

9. Otevřené vyučování

Reformní / ve dvou směrech:

1. Organizační opatření ve vyučování

- týdenní plán, volná práce
- vedou žáky k větší odpovědnosti za plánování a vlastní průběh učení
  - žáci plní úkoly obsažené podle připraveného týdenního plánu a zpracovávají časově vymezené bloky - tzv. volné práce
  - při volné práci se podporuje vzájemná kooperace
  - žákům doporučeno pracovat individuálně nebo ve skupinách

2. Otvírání školy navenek

- vytváření sítě kontaktů s mimoškolním prostředím (rodiče, obec, podnikatelé, různé organizace)
  - realizace různých školních projektů

10. Týmové vyučování

- Od 60. let 20. století
- Podstata: **spolupráce více učitelů v různých funkcích**
  - Specialisté
  - Třídní učitelé
  - Odborní učitelé
- Velký nárok na prostor – sály / malé laboratoře a učebny
- Výhody a nevýhody týmového vyučování:
  - Výhody: respekt individuálního učebního tempa, zaměření na schopnosti každého žáka, různé úhly pohledu na totéž téma
  - Nevýhody: časová náročnost, střet zájmů v týmu učitelů

Domácí úkol na duben 2019

- Vyberte **3 oborová témata** (např. podle RVP ZV a vzdělávacího oboru *Informační a komunikační technologie*) a navrhněte pro jejich edukaci vhodné **organizační formy výuky** (různé) pro žáky ZŠ a SŠ.
- Svou volbu zdůvodněte 😊

Zdroje - výběr

- KYRIACOU, Chris. ***Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování.*** Vyd. 4. Překlad Dominik Dvořák, Milan Koldinský. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0052-9.
- PETTY, Geoffrey. ***Moderní vyučování.*** 6., rozš. a přeprac. vyd. Překlad Jiří Foltýn. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0367-4.
- ZORMANOVÁ, Lucie. ***Obecná didaktika: pro studium a praxi.*** Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4590-9.